

Cesta sitopické ekonomiky

Změníme-li svůj vztah k jídlu, zachráníme svět?

Carolyn Steelová v knize *Sitopie* ukazuje příčiny současné společenské, ekonomické a ekologické krize na překvapivě konkrétním příkladu: našem vztahu k jídlu. Její široce rozkročená, důkladná a vizionářská analýza ale primárně nekritizuje: jejím cílem je najít cestu z krize.

MARTA MARTINOVÁ

Na to, že kniha *Sitopie* má být hlavně o jídle, hladovění a potravinách, se v ní o těchto tématech vlastně píše poměrně málo. Velký prostor zato dostává kulturní a historický kontext utváření západních hodnot, ekonomických mantinelů a našeho společenského systému, vztahu města a venkova či podob současného zemědělství. Steelová, původním povoláním architektka a urbanistka, si totiž při promýšlení toho, jak funguje město, uvědomila, že postoj společnosti k potravinám je základním kamenem každé kultury: jídlo souvisí úplně se vším, co lidé dělají. Město, jehož vznik umožnila směna, peníze a trh, bylo odjakživa závislé na venkově, který pro něj produkoval potraviny. Příčiny velké části problémů současného světa pak Steelová sledovala právě po linii zneviditelnování a oddalování venkova a jeho přínosu pro obyvatele měst. Současná tržní ekonomika, založená na dluhu a spekulaci o budoucí ceně komodity, je prakticky zcela odtržena od reality. Kopíruje tak náš vztah k jídlu, o němž obyvatelé měst už často netuší, jakým způsobem a za jakých podmínek vzniká, natož z čeho přesně se skládá a jaké jsou důsledky jeho konzumace.

Hodnota práce, cena potravin

První polovina knihy se věnuje dlouhé historii civilizace. Ukazuje, jak jsme se od okamžiku, kdy oheň a úprava jídla umožnily rozvoj myšlení, dostaly k mnoha paradoxům: v roce 2021 přes osm set milionů lidí na světě trpí hladem, a přitom více než dvojnásobné množství trápí nadváha či obezita; bažíme po průmyslově zpracovaném jídlu, to nám ale nedodává potřebnou výživu; cenu potravin určuje trh formou, která nijak nesouvisí s reálným množstvím, natož kvalitou vypěstovaných plodin... Podle Steelové je zásadní problém i v našem pojetí práce jako univerzální hodnoty. To, co prací nevzniká, tedy přírodní zdroje, jako by nemělo žádnou cenu, a co nemá cenu, toho je podle pravidel trhu k dispozici neomezené množství. Důsledky známe – klimatická krize

je externalitou, před níž světová ekonomika dlouhá desetiletí zavírala oči, aby neohrozila své zisky. Takový je aktuální stav, v němž se zdá, že prostor pro naději už dávno zmizel. Kudy tedy vede cesta ven?

Autorka navazuje na etický přístup Ernsta Friedricha Schumachera a jeho buddhistickou ekonomii založenou na hodnotě práce, která minimalizuje spotřebu a neohrožuje přírodu. Navrhuje celkem banální věc – hodnotový systém založený na skutečné ceně jídla: „Jelikož jídlo ovlivňuje v podstatě každý aspekt života, přijetí této ekonomie by mělo bezprostřední, revoluční dopad.“

Její tzv. sitopická (novotvar sitopie vznikl z řeckých slov *sitos*, jídlo, a *topos*, místo) ekonomika má potenciál nejen zvrátit nevyrovnanou produkci a distribuci jídla po celé planetě, ale i vše, co na náš hodnotový systém aktuálně navazuje: to, jak vnímáme lidskou důstojnost a práci, jak si vážíme sounáležitosti s druhými či jak přistupujeme k životnímu prostředí. Lidstvo, především jeho bohatší část, musí opustit ekonomii virtuální hodnoty a přejít k ekonomii, která počítá s realitou, vyčerpatelností zdrojů a planetárními mezemi.

To není nikterak nová myšlenka – na autorčině přístupu je ale podstatné právě to, že pragmaticky navrhuje návrat k něčemu tak hmatatelnému a univerzálně sdílenému, jako je jídlo. Inspiraci a předvoj tohoto přechodu Steelová vidí celkem předvídatelně v globálním potravinovém hnutí v čele s organizacemi, jako je La Via Campesina, a komunitou podporovaném zemědělství. Upozorňuje i na to, jak rovné a nezprostředkované vztahy mezi pěstiteli a odběrateli naznačují jiné uspořádání společnosti, založené nikoli na moci, ale vzájemném respektu a spolupráci.

Ekologické versus intenzivní

Zpráva Budoucnost potravin a zemědělství publikovaná v roce 2017 Organizací pro výživu a zemědělství při OSN upozorňuje, že do roku 2050 bude třeba produkci potravin a paliv zvýšit o padesát procent. Pokud

bychom pokračovali v intenzivním zemědělství, jak ho známe, znamenalo by to vyčerpání planety – a to necháváme stranou emise a přímé dopady klimatické změny. Namísto průmyslového zemědělství je třeba urychleně dát přednost zemědělství ekologickému, které se ovšem nevyklučuje s technologiemi. Potřebujeme zemědělství chytré a šetrné, využívající agrolesnictví a jiné moderní i tradiční postupy.

Oblíbenou mantrou všech odpůrců ekologického zemědělství je, že je asi o třicet procent méně efektivní než zemědělství intenzivní. Jenže pokud bychom snížili současné horentní plýtvání potravinami v bohatém Severu na polovinu a přestali pěstovat krmivo pro hospodářská zvířata (a snížili masnou produkci jen na takový objem, který zvládneme nasytit z odpadů rostlinné výroby), mohli bychom se ekologicky živit zhruba z osmdesáti procent – a netrvdí to žádní ekofanatici, je to závěr rozsáhlé studie Spolkové vysoké technické školy v Curychu z roku 2017. Co zbylých dvacet procent? Představte si, kdybychom výzkum nyní zaměřený na intenzifikaci už tak intenzivního zemědělství naopak orientovali na zlepšení ekologických postupů...

Je to jako se vším – potenciál lidstva je skutečně takřka neomezený, nebýt toho, že jeho zacílení určují toky peněz. Nevratné vyčerpávání půdy, otrava vodních zdrojů hnojiv a pesticidy, zneužívání antibiotik ve velkochovech – tohle všechno jsou aspekty, které se do hodnoty potravin produkovaných intenzivním zemědělstvím jakýmsi zázrakem nepočítají. Intenzivní zemědělství možná podle čísel produkuje víc než ekologické, je to ale dáno jen tím, že soutěž, kterou vyhrává, je nastavena v jeho prospěch.

Cesta z krize

Klimatická krize způsobí v následujících desetiletích fatální problémy s vodou, extrémní počasí sníží výnosy sklizní a ti, kdo budou závislí na dovozu potravin z druhého konce planety, nebudou mít co jíst, protože pěstitelé si malý výpěstek nechají pro sebe. Tato krize zcela jistě bude budičkem, který nás donutí stávající směřování přehodnotit. Jenže tenhle budiček už dávno zvoní, a čím déle budeme smlouvat o pár dalších minut blaženého polospánku, tím tvrdší bude probuzení. Tomáš Uhnák to v naléhavém doslovu k *Sitopii* shrnuje: potřebujeme „urychlenou transformaci zemědělství a potravinových systémů tak, aby stála na podpoře ekologických metod hospodaření, adaptace na klimatickou změnu, krátké distribuční kanály a zajištění důstojného života zemědělců“. A především uznat, že prostor, který obklopuje město, není odvěký nepřítel nebo prostředí ke kořistění, ale podmínka našeho přežití.

Knihy *Sitopie* popisuje současnou situaci i cestu z ní tak přehledně a jasně, až se čtenář diví, že už na realizaci sitopismu lidstvo dávno nepracuje. Jeden dobrý přítel si z mé vášně pro tento styl angloamerického populárně-naučného psaní léta utahuje: trocha historek ze života, trocha faktů, trocha kritiky systému a vznikne tlustá kniha, s níž v MHD každý vypadá jako intelektuál, přestože se při jejím čtení nemusí bůhvíjak soustředit. Jenže ruku na srdce. Netkví právě v takovémto mixu přehledných dějin myšlení a srozumitelného podání naděje, že se kritikou současného uspořádání společnosti podaří nakazit i ty, kteří by jinak nic netušíli o dějinách ekonomické doktríny, jež určuje naši současnou cestu do klimatického pekla? Víc takových knih, po nichž běžný občan spěchající za obživou vystupuje z tramvaje infikovaný trochou podvrtnosti!

Carolyn Steelová: *Sitopie. Jak zachránit svět pomocí jídla.* Přeložila Viktorie Janišová. Host 2022, 471 stran.

Cesta z krize prochází žaludkem. Foto Elina Mark (CC BY 4.0)

Text vznikl za podpory Nadace Rosy Luxemburgové.